

5. Косарева Н. І. Особливості громадянського виховання студентської молоді // Громадянське виховання студентської молоді в умовах трансформації суспільства. Збірник наукових статей. 19 – 21 травня 1998 року, м. Черкаси. За матеріалами Всеукраїнського науковопрактичного семінару
6. Національна доктрина розвитку освіти, 2002
7. Рябов С. Політологія: словник понять і термінів / С. Рябов. – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2001. – 253 с.
8. Кисельов С. О. Громадянська освіта чи політологічна просвіта? Наукові записки НаУКМА, К., 2015
9. Фукуяма Ф. Примат культури / Ф. Фукуяма // Ї. Незалежний культурологічний часопис (Львів). — 2001. — Число 21. — С. 49—51
10. Карась А. Етика свободи і солідарності в громадянському суспільстві / А. Карась // «Ї». Незалежний культурологічний часопис. — 2001. — Число 21. — С. 111–139.
11. Бабенко Т. Громадянська культура в контексті майбутнього фахівця в контексті формування громадянського суспільства, Наукові записки, випуск 135, 2015

Креховець Аліна

Явка на вибори, як складова легітимності влади

В даній статті досліджено роль та значення явки на вибори, як чинника, що формує легітимність влади. На основі теоретичних досліджень та практичного регресійного аналізу висвітлений зв'язок динамік явки на парламентські вибори України та довіри до Верховної Ради України. Визначено проблеми, пов'язані з легітимністю влади в Україні та світі. Проаналізовано актуальні питання легітимності для подальших досліджень та сформовано висновки щодо прямого та зворотного впливу легітимності влади та зацікавленості громадян у виборчому процесі.

Ключові слова: легітимність влади, політична система, явка на вибори, довіра до Парламенту, державний механізм, апарат управління, статистичний зв'язок, творчий спадок С. Рябова.

Аналіз досліджень та публікацій. Дане дослідження побудоване на творчому спадку С. Рябова, його теоретичних дослідженнях та поглядах. Основна робота, що лягла в основу даної роботи - Рябов С. Г. Легітимація влади: до формулювання програми соціально-філософського дослідження. Були використані й інші роботи Рябова, а також наукові статті та частково дослідження інших політологів, таких як Гришин Н.В.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Стаття покликана дослідити не лише теоретичні аспекти впливу явки на вибори на легітимність влади та навпаки, але й за допомогою практичних методів аналізу побудувати регресійну модель на основі цих факторів на прикладі України.

Мета статті – дослідити роль та значення легітимності влади в політичній системі країни.

Завдання - Дослідити вплив явки на вибори, як фактора, що визначає легітимність влади.

Велика частка творчої спадщини Сергія Рябова присвячена поняттю легітимності влади та важливості даного феномену в політичному житті країни. Саме існування політичної влади є вираженням загальних інтересів і цінностей суспільства. Та ще з давніх часів люди ставили під питання правильність рішень влади та відповідність політичних дій країни цілям суспільства. Роботу, на якій базується даний аналіз Рябов написав ще у 1996 році, (*«Легітимація влади: до формулювання програми соціально-філософського дослідження»*). Хоча й в роботі була описана теорія легітимності влади, спираючись на тодішню політичну ситуацію в Україні, актуальність дослідження автора не тліє аж до сьогодні.

Поняття легітимності глибоке та багатогранне поняття, його часто плутають з поняттям легальності влади, але законність – лише одна з складових легітимності влади.

Сергій Рябов виокремив 5 факторів, що визначають рівень легітимності влади:

1. Визнання політичної державної влади міжнародною спільнотою та внутрішніми суб'єктами політики;
2. Довіра суспільства до влади, здатність системи підтримувати переконання громадян в тому, що наявні політичні інституції є оптимальним варіантом для їх суспільства;
3. Наявність системи норм та цінностей, яка дозволяє одним панувати над іншими, мати право застосовувати примус;
4. Законність влади;
5. Готовність громадян добровільно прийняти владу, підкорятися та нести відповідальність перед нею. [1, с. 27]

Наявність виборчої системи є складовою другого фактору. Вибори, як і саме поняття легітимності влади є показником цивілізованості суспільства, його демократії. Адже узурпація влади, її престолонаслідування – шляхи отримання влади, що мають природу далеку від легітимної. Визначення поняття виборів за Рябовим є наступне: «Вибори— це висунення спільнотою одного або групи повноважних пред ставників для делегованого виконання громадських, загальних функцій, визнання за цими представниками відповідної авторитетності» [2, с. 21].

На основі теорії з робіт Рябова було проведене дослідження кореляційного зв'язку між явкою на вибори, що є одним зі складових факторів, що формують легітимність за автором та довірою до Парламенту, що за припущенням найкраще репрезентує легітимність влади.

Рис. 1 Динаміка явки на Парламентські вибори України. Створено автором за даними соціологічних досліджень Лабораторії законодавчих ініціатив.

Динаміка явки відображає відсоток тих громадян, що прийшли на вибори від загального числа виборців. Як бачимо в Україні ситуація з виборчою явкою погіршується, досягаючи піку у 2010 році та маючи загальну тенденцію до спаду.

Рис. 2 Динаміка довіри до ВР України. Створено автором за джерелами [1],[2],[3].

Динаміка довіри до Парламенту показує відсоток довіри, що вираховується як різниця між відсотком людей, що не довіряють та відсотком тих, що довіряють. Негативні показники кажуть про те, що переважної довіри до ВР за останні 20 років не спостерігалось. Динаміка також має негативну тенденцію з піком в 2006 році, коли почала зростати явка на виборах та спадом до 2011 року. Беручи до уваги, що 2010 року була зафіксована найбільша явка на вибори, це може свідчити про те, що Парламент 2006 року забезпечив довіру до політичних інститутів та мотивував громадян щодо доцільності голосувати на наступних виборах.

Для більш точного дослідження була прорахована кореляція між динамікою цих двох показників, що склала **0,781585** (див. рис. 3).

Correlations (Spreadsheet1)				
Marked correlations are significant at p < .0				
N=6 (Casewise deletion of missing data)				
Variable	Means	Std.Dev.	Yavka	trust
Yavka	61,2450	10,07509	1,000000	0,781585
trust	-53,8167	13,61314	0,781585	1,000000

Рис. 3 Кореляційна таблиця зв'язку факторів явки на вибори та довіри до Парламенту. (створено автором за джерелами [1],[2],[3].)

Це вказує на наявність *позитивного статистичного зв'язку* (зі збільшенням явки на вибори, збільшується й довіра до уряду чи навпаки) між явкою на вибори та довірою до уряду та підтверджує погляди Сергія Рябова. Варто зазначити, що надійність результатів може мати похибку, адже наявність статистичної кореляції ще не стверджує напевно наявність причинно-наслідкового зв'язку. Якість дослідження можна підвищити взявши більшу кількість спостережень.

Для більш глибокого аналізу зв'язку, був проведений короткий регресійний аналіз. За залежну змінну була взята явка, а неважною відповідно є довіра до Парламенту. Варто зазначити, що модель була побудована з лагом в 1 рік, тобто явка на парламентські вибори за 2014 рік супроводжувались даними по довірі до Парламенту за 2015 рік. Це було зроблено для підвищення якості аналізу, адже довіра до чинного Парламенту не з'являється відразу після його обрання. Легітимність влади визнається

Regression Summary for Dependent Variable: Yavka (Spreadst						
R= ,78158524 RI= ,61087548 Adjusted RI= ,51359435						
F(1,4)=6,2795 p<,06635 Std.Error of estimate: 7,0267						
N=6	b*	Std.Err. of b*	b	Std.Err. of b	t(4)	p-value
Intercept			92,37534	12,74977	7,245257	0,001926
trust	0,781585	0,311899	0,57845	0,23084	2,505890	0,066348

з часом, як і її основна складова – довіра до влади.

Рис.4 Результати регресійного аналізу зв'язку між двома обраними факторами.

Результати регресійного аналізу показують, що змінна довіри є статистично значущою на 10% довірчому інтервалі (що означає, що вірогідність помилитися стверджуючи, що між явкою та довірою немає зв'язку лише 10%). Коефіцієнт детермінації моделі складає 0,61, що каже про те, що явка на наступні вибори на 61% залежить від довіри до попереднього Парламенту, а на 39% від інших факторів. Такий високий показник свідчить про адекватність моделі. Рівняння даної моделі має наступний вигляд:

$$\mathbf{Yavka = 92,37534 + 0,57845 trust}$$

Це означає, що зі збільшенням довіри до Парламенту на 1%, явка на наступні парламентські вибори збільшиться приблизно на 0,58 %.

Також цікавим питанням є те, що саме є причиною, а що наслідком? Чи висока явка на вибори спричинює більшу довіру до влади чи збільшення довіри до влади підвищує явку на вибори. Це питання для подальшого, більш глибокого дослідження, але, на мою думку, ці поняття взаємопов'язані, може спостерігатись як прямий, так і зворотній зв'язок. Українська статистика за останнє десятиріччя, як було вже зазначено вище, показує, що саме довіра до чинного Парламенту сприяє підвищенню явки на наступних виборах, тому цей факт і був причиною взяття явки на парламентські вибори за залежну змінну.

Ще одним критерієм, що хоч й не прямо, але доводить важливість явки на вибори, як складової легітимності влади, - поріг явки на вибори. Поріг явки на вибори визначається як мінімальне число виборців, що мають проголосувати, щоб вибори визнали дійсними. Так у Великобританії, Канаді, Іспанії, а також в США мінімальний поріг явки виборців в даний час відсутній, і питання обов'язкового голосування регулярно піднімаються в політичних колах, особливо після підведення підсумків чергових не зовсім вдалих, з точки зору легітимності, виборів [6].

У законодавстві держав Латинської Америки і колишніх соціалістичних країнах Східної Європи - наприклад, Угорщини, Польщі, республік колишньої Югославії присутній норма, що встановлює планку мінімальної явки на виборах. Наприклад, відповідно до законодавства Литви, вибори за пропорційною системою визнаються законними в тому випадку, якщо на виборчі дільниці прийшло понад чверть зареєстрованих виборців. Для визнання підсумків референдуму в ньому повинні взяти участь не менше 50% виборців, внесених до списків для голосування [7].

Показовим є приклад Молдови, де поріг явки спочатку становив 33%, але уряд країни запропонував скасувати поріг явки на виборах всіх рівнів. Поштовхом для цієї

ініціативи послужив провал через низьку явку референдуму щодо форми обрання президента. У ньому взяли участь близько 31% виборців.[8]. Мінімальний поріг явки в Росії був скасований в 2006 році, до тих пір вибори визнавалися законними, тільки якщо на дільниці приходило мінімум 20% виборців на регіональних виборах, 25% - на думських і 50% - на президентських [9].

Україна, наприклад, скасувала обов'язковий рівень явки виборців в 1998 р, після того як кілька разів поспіль додаткові вибори в 1994 р так і не забезпечили підвищення явки до необхідного рівня.

Дана ініціатива є прикладом того, як влада, зіткнувшись з проблемою низької явки виборців, вирішує взагалі скасувати поріг явки, не вдаючись до заходів щодо її збільшення.

У той же час в законодавстві досить великої кількості держав, таких як Туреччина, Люксембург, Греція, Аргентина, Бельгія, Австралія та ін., Явка на вибори обов'язкова, і навіть передбачені певні санкції до виборців, які не беруть участь у виборах, що, безумовно, впливає на відсоток виборців, що прийшли на виборчі дільниці.

Існують країни, законодавство яких побічно впливає на поріг явки. Так, у Франції на виборах до Національних зборів ніхто не може бути обраний в першому турі, якщо не отримав понад чверть голосів внесених до списків виборців. [10]

Як зазначав Рябов, ще на початку нового тисячоліття, у визначенні легітимності влади все ще домінує суто юридичний підхід. В цьому він бачив причину того, що сам феномен легітимності все ще був не дослідженим. Не вистачало розуміння політичної системи як легітимізувати владу під час економічних, соціальних, політичних криз, модернізації суспільства, переходу на інші рівні розвитку. Автор наголошував на важливості того, щоб суспільство перестало прирівнювати легітимність влади суто до відповідності її структур, процесів, формування та

функціонування букві закону. Це спричинює «випадки парадоксальної делегітимації» за словами Рябова. Автор мав на увазі формально легальну владу з елементами надання легітимності засобами примусу. Тим паче, що в політиці буває й таке, що формально законна влада виявляється антисоціальною та діє не на користь суспільства, а знищує його морально й фізично, а влада встановлена силою сприяла добробуту суспільства. Крім того, як вже було сказано вище, Рябов наголошував на тому, що окрім законності, легітимність влади також не дорівнює її всезагальному визнанню. Завжди будуть такі, що критикуватимуть владу та її загальний курс, навіть не беручи до уваги критичний протест, такий як кримінальні та інші злочини, всередині політичної системи, ми називаємо її опозицією та вважаємо, що вона допомагає політичній системі тримати баланс, охоплювати всі верстви населення [1].

З поглядами Рябова також погоджувався один з авторів тексту Конституції України, також професор Києво-Могилянської академії Віктор Мусяку. Цитуючи його слова:

«Відсоток громадян, які взяли участь у виборах - це показник рівня легітимності влади. Одним словом, рівень явки дає чітко зрозуміти яку частину суспільства представляє президент, парламент чи місцева рада. З усіх боків, низька явка - це негативний факт. Але якщо політична система в процесі тривалого розвитку прийшла до стану, коли запити громадян враховуються і на них дається відповідь, негативний вплив невисокої явки знижується» [11].

Отже, підсумовуючи сказане, на даному етапі розвитку явка на вибори все ще означає легітимність влади, що каже про актуальність дослідження Рябова ще у 1990-тих роках. В майбутньому, коли суспільство ступить на інший етап розвитку та знайде шляхи враховувати інтереси громадян та підтримувати зв'язок між політичною владою

та людьми, значимість явки на самі вибори як показника легітимності має впасти.

За дослідження Рябова легітимність ще часто є показником ефективності влади. Але з цим твердженням можна посперечатись, адже існує такий феномен, коли влада отримує легітимність від громадян як аванс за майбутню ефективність. І звідси, легітимність вже виступає не наслідком ефективності влади, а її причиною. Як доповнення даного дослідження має бути досліджено ще й ефективність та легітимність влади у зв'язку з кваліфікацією та моральними якостями політиків. Розробка сучасних методів дослідження та практичного використання феномену легітимації політичної влади в державі дозволить підвищити ефективність державного апарату управління. Це дослідження передбачає не тільки визначення глибинної суті поняття, а й виокремлення самих механізмів, обставин, факторів та чинників на шляху формування легітимної влади. Окрім того, цікавим було б подальше дослідження поняття легітимності з іншої сторони, зі сторони людського сприйняття. З'ясування причин появи легітимності та чи будь-яка влада може набути авторитету серед громадян. **Висновки:**

Легітимність влади складне та багатогранне поняття, що пов'язане не лише з формальною законністю влади, а й з морально-суб'єктивним ставленням громадян до політичних інститутів. Звичайно, не може бути такого, що кожен громадянин задоволений діями влади, всі люди мають різні погляди, але легітимність влади означає, що цінності, цілі та методи владних органів мають підтримку серед більшості населення.

Крім того, було виявлено досить високу позитивну кореляцію між явкою на вибори та довірою до Парламенту. Складно сказати, що спричиняє інше, але за українськими реаліями легітимність до попередньої влади мотивує громадян йти на виборчі ділянки.

Ще одним критерієм важливості явки на вибори, як складової легітимності влади, - поріг явки на вибори. Поріг явки на вибори визначається як мінімальне число виборців, що мають проголосувати, щоб вибори визнали дійсними. Існують країни, що законодавчо закріплюють поріг явки, ті, що опосередковано на нього впливають та ті, що відмінили поріг, щоб припинити намагання підвищити явку на вибори.

За поглядами Рябова у поняття легітимності все ще доміную суто юридичний підхід, що стримує дослідження феномену. Ця проблема все ще залишається актуальною до наших днів. Окрім законності, легітимність влади також не дорівнює її всезагальному визнанню.

Розробка сучасних методів дослідження та практичного використання феномену легітимації політичної влади в державі дозволить підвищити ефективність державного апарату управління.

Творчий спадок Рябова досі актуальний, його ідеї щодо важливості виборів, легітимності влади та загалом побудови суспільного устрою України знаходять своє відображення навіть через 15 років в сьогоденних реаліях.

Список використаних джерел:

1. Рябов С. Г. Легітимація влади: до формулювання програми соціальнофілософського дослідження [Електронний ресурс] / С. Г. Рябов // НАУКОВІ ЗАПИСКИ. Том 12. ПОЛІТОЛОГІЯ. – 1999. – Режим доступу: http://elib.ukma.edu.ua/NZ/NZV12_1999/04_riabov_s.pdf доресурсу:

2. Рябов С.Г. Політичні вибори: Навчальний посібник — К.и Тандем, 1998. — 96 с.

3. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії України. Режим доступу: <http://www.cvk.gov.ua/>.

4. Офіційний сайт Київського Міжнародного Інституту Соціології. Режим доступу:

<http://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=678&page=1>.

5. Офіційний сайт Національного інституту стратегічних досліджень. Режим доступу:<http://old.niss.gov.ua/Monitor/Monitor22/01.htm>.

6. Гришин Н.В. Избирательная система как институт артикуляции политических интересов общества. // Каспийский регион: политика, экономика, культура. – 2013. – № 2. – С. 42–49.

7. Газета Пульс. В Молдавии предложили отменить порог явки на выборах Режим доступу:<http://www.puls.md/ru/content/ 7.12.2013>.

8. РИА Новости.16 січня 2013 г. Возращение порога явки на региональных выборах реально .

9. Центр Мониторинга Демократических Процессов «Кворум» Франция: анализ избирательного законодательства в контексте соблюдения общедемократических стандартов и прав человека URL: <http://www.cmdp-kvorum.org/democratic-process/62>(дата обращения 7.12.2013).

10. Журнал Naviny. Выборы в парламент в Литве признаны состоявшимися 14.10.2012.Режим доступу: <http://n1.by/news/2012/10/14/445443.html>.

11. Інформаційно-аналітичний портал «inpress.ua». Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/politics/19663-politmaydan-porog-yavki-pa-vyborakh-mirovoy-opyt-i-ukraina>

Хилько Марія

Громадянська культура та її виховання: матеріали, концепція у науковому доробку Сергія Рябова, їх використання на сучасному етапі розвитку

Події останніх років показали, що громадянська свідомість присутня у частини громадян. На жаль, вона не розповсюджена на все суспільство. На Євромайдан в різних містах України вийшли ті люди, які усвідомлювали своє право на виявлення своїх думок щодо майбутнього розвитку держави. Події, які сталися після цього, надто антиконституційні (ба антигуманні) дії колишнього президента, показали, наскільки в кризовій ситуації знаходилося наше суспільство. Демократичні свободи громадянського волевиявлення існували формально, але виявилось, що суспільству ще потрібно їх вибороти. Надто мала частка суспільства знала, які права впливати на